

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ
СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

КІНАШ УЛЯНА ЯРОСЛАВІВНА

УДК 347.961 (477)

**ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ
НОТАРІАЛЬНИХ КОНТОР ТА АРХІВІВ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Ірпінь – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті державної податкової служби України.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент
Савчук Олександр Прокопович,
Національний університет державної
податкової служби України,
професор кафедри управління,
адміністративного права і процесу та
адміністративної діяльності.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент
Галай Андрій Олександрович,
Національна академія прокуратури України,
завідувач кафедри адміністративно-правових
дисциплін;

кандидат юридичних наук, доцент
Чорна Вікторія Григорівна,
Національна академія внутрішніх справ,
доцент кафедри адміністративного права і
процесу.

Захист відбудеться «18» березня 2016 року о 9.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 27.855.02 у Національному університеті державної податкової служби України за адресою: 08201, Київська область, м. Ірпінь, вул. Садова, 55.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету державної податкової служби України за адресою: 08201, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31.

Автореферат розісланий «17» лютого 2016 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Т. О. Мацелик

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На кожному етапі становлення і розвитку правової держави особливе значення надається встановленню режиму законності і правопорядку в рамках регулювання суспільних відносин. Важливим фактором на шляху досягнення поставленої мети є формування системи дієвих правових інститутів, що забезпечують захист прав та законних інтересів людини, правовий супровід життєдіяльності суспільства, законність і стабільність цивільного обороту, ефективний розвиток держави. Одним з таких правових інститутів є нотаріат.

Правове регулювання статусу державних нотаріальних контор та архівів повинно відповідати вимогам сучасного етапу розвитку українського суспільства, в тому числі відбуватись із врахуванням стрімкої його інформатизації та виникнення нових інформаційних технологій, що є запорукою ефективного здійснення діяльності по захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, яка повинна бути визнана основною функцією державного нотаріату в Україні.

Сьогодні інститут вітчизняного нотаріату перебуває у стадії реформування, концептуальною складовою якого є перехід до системи єдиного нотаріату, надання державним та приватним нотаріусам рівного комплексу повноважень, що однак не означає рівності їх адміністративно-правового статусу. Важливість виконуваних завдань зумовлює підконтрольність державних нотаріусів, державних нотаріальних контор та архівів державі в особі уповноважених органів, що зумовлює необхідність дослідження форм та суб'єктів здійснення такого контролю, вимог до державних нотаріусів та завідувачів нотаріальних контор та архівів, їх відповідальності за порушення чинного законодавства.

Варто констатувати, що організаційно-правові основи діяльності державних нотаріальних контор та архівів, незважаючи на їх теоретичну і практичну важливість, в юридичній науці досліджені недостатньо, а норми чинного законодавства, які становлять їх нормативну основу, не завжди відповідають вимогам часу. Вирішення цих проблем, з одного боку, потребує глибокого і всебічного наукового дослідження широкого кола питань, пов'язаних з організацією їх функціонування, що дозволить успішно вирішувати поставлені перед ними завдання, з іншого – привести їх діяльність у відповідність до міжнародних стандартів.

Науково-теоретичною базою для виконання дисертації стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних фахівців в сфері адміністративного права, теорії та історії держави і права, нотаріату, філософії та інших галузевих правових наук, зокрема І. О. Алфьорова, В. В. Баранкової, Д. М. Бахраха, І. М. Богатирьової, О. О. Висеканцева, А. О. Галая, Г. Ю. Гулевської, М. О. Долгова, Н. В. Дьоміної, М. М. Дякович, Л. В. Єфіменка, Н. В. Ільєвої, Н. В. Карнарук, В. К. Колпакова, О. В. Коротюк, О. К. Макарової,

Н. І. Матузова, Е. В. Махноносова, Т. О. Мацелик, Є. М. Мізінцева, О. І. Неліна, У. О. Палієнко, Г. М. Писаренко, О. Ф. Скакун, В. П. Тимощука, Ю. О. Тихомирова, О. Є. Фельцана, К. І. Федорової, С. Я. Фурси, Є. І. Фурси, Г. Г. Черемних, В. М. Черниша, В. Г. Чорної, Б. В. Шагієва, Л. Л. Шаповалової, Л. В. Щеннікової, Л. Е. Ясінської та інших.

Незважаючи на значну кількість публікацій у окресленій сфері, в існуючих наукових працях правові та організаційні основи діяльності державних нотаріальних контор та архівів досліджувались в рамках більш ширшої проблематики. Так, зокрема, робота Г. Ю. Гулевської присвячена організаційно-правовим аспектам державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні, наукове дослідження У. О. Палієнко присвячене адміністративно-правовому регулюванню нотаріальної діяльності, дисертаційне дослідження Н. В. Карнарук присвячене державному контролю за нотаріальною діяльністю в Україні.

Необхідно також відзначити, що увага вчених на сьогодні більш повернута до організації приватної нотаріальної діяльності (наприклад, дисертаційне дослідження К. І. Федорової «Адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні»), це і зумовило недостатнє, подекуди фрагментарне висвітлення правових та організаційних основ діяльності державних нотаріальних контор та архівів у науковій літературі.

Таким чином, недостатня розробленість на теоретичному рівні, наявність правових прогалин, а також необхідність проведення комплексного правового дослідження організаційно-правових засад діяльності державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів обумовили вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, затвердженої Указом Президента України від 24.03.2012 р. № 212/2012, основних напрямів Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» від 02 червня 2010 р., Концепції реформування органів нотаріату в Україні, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 24 грудня 2010 року № 3290/5.

Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Національного університету державної податкової служби України 22 грудня 2011 року (протокол № 5) та розглянута координаційним бюро відповідного відділення Національної академії правових наук України, і щодо неї не було висловлено зауважень.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає в комплексному теоретичному аналізі правових та організаційних засад діяльності державних нотаріальних контор та архівів і узагальненні на основі врахування досягнень науки, ролі та місця державних нотаріальних контор та

архівів в системі нотаріату в Україні, принципів функціонування та діяльності державних нотаріальних контор та архівів з урахуванням зарубіжного досвіду.

Визначена мета наукового дослідження зумовила необхідність розв'язання таких завдань:

- охарактеризувати етапи історичного розвитку державного нотаріату в Україні;
- сформулювати поняття державної нотаріальної діяльності та встановити суб'єктів її здійснення;
- проаналізувати правові основи функціонування державних нотаріальних контор та організаційні засади їх діяльності;
- визначити правові засади створення та діяльності державних нотаріальних архівів;
- вивчити зарубіжний досвід організації та правового регулювання діяльності органів нотаріату, можливості та напрями його використання для вдосконалення діяльності державних нотаріальних контор та архівів в Україні;
- окреслити напрями удосконалення організаційно-правового забезпечення діяльності державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері функціонування державних нотаріальних контор та архівів.

Предметом дослідження є правові та організаційні засади діяльності державних нотаріальних контор та архівів в Україні.

Методи дослідження. У підґрунтя методології дослідження покладено комплексний підхід до аналізу діяльності державних нотаріальних контор та архівів, що зумовлений специфікою теми роботи і пов'язаний із застосуванням загальнонаукових і спеціально-наукових методів.

Методологічну основу дослідження склала система загальнонаукових та спеціально-наукових методів і підходів, що забезпечили об'єктивний аналіз досліджуваного предмету. Історичний метод дозволив дослідити процес становлення та розвиток інституту державного нотаріату в Україні (підрозділ 1.1). Логіко-семантичний метод, логічний метод та методи моделювання сприяли поглибленню понятійного апарату (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2). Методи класифікації та групування використовувалися для визначення і характеристики суб'єктів державної нотаріальної діяльності (підрозділ 1.2). Структурно-логічний, порівняльно-правовий метод та інформаційний підхід використано для дослідження світового досвіду та аналізу правового регулювання діяльності органів нотаріату зарубіжних країн (підрозділ 3.1). Статистичні методи було використано при дослідженні ефективності побудови системи державного нотаріату у зарубіжних країнах (підрозділ 3.1). Формально-логічні методи використовувалися при обґрунтуванні висновків та розробки пропозицій щодо удосконалення законодавства щодо діяльності державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів (підрозділи 2.1, 2.2, 3.2). Базовим методом даного дослідження є діалектичний метод –

загальнонауковий метод пізнання соціально-правових явищ в їх протиріччях, розвитку та змінах, який дозволяє дослідити проблеми у єдності їх соціального змісту і юридичної форми.

Науково-теоретичну основу дисертаційного дослідження складають праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузях філософії, теорії держави і права, адміністративного права і процесу.

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, які визначають правові та організаційні засади діяльності державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів, а також нормативно-правові акти деяких країн світу.

Емпіричну основу дослідження становлять архівні та статистичні матеріали щодо діяльності органів державного нотаріату, узагальнення їх практичного досвіду, політико-правова та історична публіцистика, довідкові видання, офіційна статистика Міністерства юстиції України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає насамперед в тому, що дисертація є одним із перших комплексних наукових досліджень правових та організаційних засад діяльності державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів. У результаті проведеного дослідження автором сформульовано низку нових теоретичних положень та обґрунтовано відповідні висновки і рекомендації, зокрема:

вперше:

– визначено поняття діяльності державних нотаріальних контор та архівів як публічно-правову діяльність, спрямовану на забезпечення (юридичне оформлення) існуючих суб'єктивних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також виконання інших завдань, поставлених перед цими органами, яка оплачується за рахунок державного бюджету;

– аргументовано належність суб'єктів державної нотаріальної діяльності до таких, що надають адміністративні послуги. Обґрунтовано, що надання адміністративних послуг, таких як реєстрація прав на нерухоме майно, реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, є складовою компетенції посадових осіб державних нотаріальних контор та архівів – державних нотаріусів;

удосконалено:

– характеристику окремих складових адміністративно-правового статусу державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів, а саме: компетенції та завдання;

– теоретичний погляд на здійснення поглибленого аналізу щодо основних недоліків в правовому та організаційному забезпеченні діяльності державних нотаріальних контор та архівів;

набули подальшого розвитку:

– періодизація становлення державного нотаріату, у зв'язку з чим історію розвитку даного інституту поділено на п'ять етапів, в рамках яких накопичувалися умови правового характеру, що приводило до якісних змін у

формуванні органів державного нотаріату (державних нотаріальних контор та архівів): I етап – період Київської Русі; II етап – час перебування українських земель в складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої; III етап – період входження України під протекторат московського царя; IV етап – нотаріат в епоху СРСР; V етап – після набуття Україною незалежності;

– положення щодо поширення та використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в діяльності державних нотаріальних контор та архівів і створення електронного нотаріального архіву;

– аналіз зарубіжного досвіду організації та правового регулювання діяльності органів нотаріату, зокрема щодо використання цифрових технологій при вчиненні нотаріальних дій – Японії; щодо закріплення в нотаріальному законодавстві норм присвячених адміністративній відповідальності нотаріусів та нотаріальних контор – Китайської Народної Республіки; щодо створення електронного архіву органів нотаріату – Австрії тощо;

– пропозиції та рекомендації стосовно змін і доповнень до деяких чинних нормативно-правових актів України з досліджуваних питань, зокрема Законів України «Про нотаріат» та «Про державну службу».

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальших досліджень загальнотеоретичних питань організації та діяльності державних нотаріальних контор та архівів як суб'єктів надання адміністративних послуг;

– *правотворчості* – для удосконалення норм адміністративного законодавства, що регулюють діяльність державних нотаріальних контор та архівів;

– *правозастосовчій практиці* – використання одержаних результатів дозволить покращити організацію діяльності державних нотаріальних контор та архівів (довідка від 20 лютого 2015 року № 1361; довідка про впровадження від 21 вересня 2015 року);

– *навчальному процесі* – у ході викладання дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес» у вищих навчальних закладах, які готують юристів (акт впровадження від 12 травня 2015 року).

Особистий внесок здобувача. Дослідження виконане дисертантом самостійно, з використанням новітніх здобутків науки адміністративного права, усі сформульовані положення і висновки обґрунтовано на підставі власних досліджень автора.

Апробація результатів дисертації. Підсумки розробки проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення і висновки були оприлюднені дисертантом на п'яти міжнародних науково-практичних конференціях: «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, Запорізька міська громадська організація «Істина», 25–26 січня 2013 року); «Реформування

національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (м. Одеса, Причорноморська фундація права, 01–02 лютого 2013 року); «Актуальні питання розвитку державності та правотворчої діяльності в Україні» (м. Харків, Асоціація аспірантів-юристів, 02–03 лютого 2013 року); «Роль права та закону в громадянському суспільстві» (м. Київ, Центр правових наукових досліджень, 8–9 лютого 2013 року); «Актуальні проблеми реформування системи законодавства України» (м. Запоріжжя, Запорізька міська громадська організація «Істина», 22–23 лютого 2013 року).

Публікації. Основні положення та наукові результати дисертаційного дослідження відображено у 10 наукових публікаціях, серед яких: чотири наукові статті, опубліковані в юридичних фахових виданнях України, одна стаття опублікована в міжнародному юридичному фаховому виданні, а також п'ять тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура дисертації обумовлена метою та логікою дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 195 сторінок, з них 171 сторінки – основний текст та 24 сторінки – список використаних джерел (237 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено ступінь її наукової розробленості, мету, завдання, об'єкт, предмет та методи проведеного дослідження. Розкривається наукова новизна роботи та практична значущість здобутих результатів, її зв'язок з науковими програмами, темами, планами, а також наводяться відомості про апробацію, впровадження та оприлюднення результатів дослідження, відомості про публікації автора, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади дослідження діяльності державних нотаріальних контор та архівів» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1. *«Історико-правовий огляд формування державного нотаріату та його органів (державних нотаріальних контор та архівів), етапи становлення і розвитку»* акцентується увага на тому, що перетворення, які здійснюються в області організації і діяльності сучасного нотаріату, можуть бути ефективними тільки за умови вивчення та врахування історичного досвіду, накопиченого в процесі становлення та розвитку нотаріальної діяльності. Найбільший інтерес, у зв'язку з цим, становить історико-правовий аналіз сутності і змісту процесів формування та функціонування нотаріальних органів.

Досліджуючи історичні аспекти появи і розвитку державного нотаріату, автор виокремив декілька етапів, що мали свої особливості в розвитку правових та організаційних засад діяльності державних нотаріальних контор та архівів. Перший етап пов'язаний із становленням і розвитком держави та права Київської Русі. Другий етап – коли українські землі перебували в складі

Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. Третім етапом є період входження України під протекторат московського царату. Наступним, четвертим етапом, є нотаріат в епоху СРСР. Після набуття Україною незалежності розпочався п'ятий етап розвитку органів державного нотаріату в нашій країні.

Автор зазначає, що вказані історичні етапи становлення та розвитку державного нотаріату заклали основу для подальшого розвитку державної нотаріальної діяльності, а їх відповідні напрацювання відобразились на сучасному стані нормативного регулювання статусу, функцій та інших аспектів діяльності державних нотаріальних контор та архівів.

Історико-правовий аналіз свідчить, що шлях становлення українського нотаріату був достатньо складним, робилися різні спроби пошуків кращих форм і способів його організації, а враховуючи сучасний стан законодавства про нотаріат, вони продовжуються до цих пір.

У підрозділі 1.2. *«Поняття державної нотаріальної діяльності та суб'єкти її здійснення»* з метою визначення змісту поняття державної нотаріальної діяльності та встановлення її суб'єктів проаналізовано терміни «нотаріальна діяльність», «суб'єкт», «правовий статус». Зауважено про брак єдності поглядів у визначенні нотаріальної діяльності, що пов'язано з відсутністю його законодавчого закріплення. Встановлено, що розширений перелік суб'єктів, уповноважених на вчинення нотаріальних дій, нотаріальною діяльністю не займаються, вони просто вчиняють окремі види нотаріальних дій додатково до здійснення своєї основної діяльності. Характерною рисою нотаріальної діяльності залишається принцип професіоналізму, тобто нотаріальна діяльність здійснюється виключно на професійній основі нотаріусами.

З огляду на це, під державною нотаріальною діяльністю запропоновано розуміти професійну діяльність державних нотаріусів, які є працівниками державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів, спрямовану на надання офіційної сили правам, фактам, документам та включає в себе, крім передбачених чинним законодавством вчинення нотаріальних дій, інші права та обов'язки, які отримує нотаріус з правом на зайняття нотаріальною діяльністю. Встановлено, що суб'єктами державної нотаріальної діяльності є державні нотаріальні контори і державні нотаріальні архіви. Державні нотаріуси не являються самостійними суб'єктами державної нотаріальної діяльності, йдеться про взаємообумовленість статусу державного нотаріуса та державної нотаріальної контори чи державного нотаріального архіву.

Проаналізовано вчинення нотаріусами реєстраційних дій. Зазначено, що реєстраційні дії, які вчиняють нотаріуси, цілком підпадають під вказані ознаки адміністративних послуг в Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади. Тому можна стверджувати, що нотаріуси у випадках, передбачених законодавством, надають адміністративні послуги.

Розділ 2 «Організаційно-правове забезпечення діяльності державних нотаріальних контор та архівів» складається з двох підрозділів.

Підрозділ 2.1. «Правові основи та організація роботи державних нотаріальних контор» присвячено дослідженню правових та організаційних засад діяльності державних нотаріальних контор.

Зазначено, що правова основа діяльності державних нотаріальних контор включає в себе різноманітні правові акти на чолі з Конституцією України, основним призначенням яких є нормативна регламентація (нормування) їх організації та забезпечення ефективної їх діяльності. Автор підкреслює, що ефективність правового регулювання в багатьох випадках залежить саме від досконалості його правової основи, чіткості приписів, наявності розвиненої системи законодавства.

Провівши аналіз нормативно-правових актів, що регулюють відносини, які виникають у сфері діяльності державних нотаріальних контор, автор звертає увагу на те, що норми Закону України «Про нотаріат» складають серцевину, фундамент формування і розвитку інших нормативних актів. Встановлено, що важливим елементом змісту правової основи діяльності державних нотаріальних контор є підзаконні акти органів виконавчої влади, а саме Міністерства юстиції України, які є своєрідним доповненням Закону України «Про нотаріат»: Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, Правила ведення нотаріального діловодства, Правила професійної етики нотаріусів України, Порядок підвищення кваліфікації нотаріусів, консультантів державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, помічників приватних нотаріусів тощо.

Зазначено, що існуючі проблеми правової основи державних нотаріальних контор породжені значними кількісними показниками нормативно-правових актів, що регулюють їх діяльність, невизначеністю своїх нормативних положень, конкуренцією норм.

Обґрунтовано, що організація діяльності державних нотаріальних контор є досить важливим і водночас трудомістким процесом, під час якого розв'язується чимала кількість проблем. А ефективність цієї діяльності багато у чому залежить від її організаційних аспектів. Проте їх застосування має певні особливості, які полягають у самостійності та творчому підході, оскільки знаходяться за межами детальної правової регламентації, а правові акти закріплюють лише загальну процедуру їх здійснення.

До організаційних аспектів діяльності державних нотаріальних контор автор відносить різного роду організаційні дії: планування роботи; діловодство; аналітичну роботу; методичну роботу та забезпечення діяльності (інформаційне, матеріально-технічне, кадрове, фінансове). Комплексне та науково-обґрунтоване використання усіх наведених організаційно-правових аспектів забезпечить ефективність та якість діяльності державних нотаріальних контор.

Публічність характеру нотаріальної діяльності визначає важливу рису її функціонування – підконтрольність. Законодавством України визначено два головні види контролю за діяльністю державних нотаріальних контор: адміністративний, який здійснюється органами Міністерства юстиції України, та судовий – судовими органами. Автором також обґрунтовано існування громадського контролю, який не є способом державного регулювання нотаріальної діяльності, проте впливає на формування позитивного іміджу нотаріуса та підвищення довіри суспільства і громадян до нотаріусів.

Зроблено обґрунтований висновок про те, що українська модель здійснення контролю за нотаріальною діяльністю потребує серйозного коригування, наслідком чого виникає необхідність якнайшвидшого вдосконалення чинного законодавства, щоб створити ефективний механізм контролю в цій сфері.

У підрозділі 2.2. *«Організаційно-правові засади формування та діяльності державних нотаріальних архівів»* дається характеристика правовим та організаційним засадам діяльності державних нотаріальних архівів.

Встановлено, що державний нотаріальний архів є установою юстиції, який створюється зі спеціальною метою – зберігання нотаріальних документів. У своїй діяльності нотаріальний архів керується Конституцією України, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України, Державного комітету архівів України тощо. До основних нормативно-правових актів, що формують правову основу діяльності державного нотаріального архіву, можна віднести Закон України «Про нотаріат» та Положення про державний нотаріальний архів.

Зазначено, що спеціальна направленість діяльності цієї архівної установи певною мірою обмежує повноваження своїх працівників – державних нотаріусів, які мають право тільки видавати дублікати і засвідчувати вірність копій і виписок з документів, які зберігаються в справах цього архіву.

Наголошується, що на сьогоднішній день існує велика кількість проблем правового та організаційного характеру, які впливають на діяльність державних нотаріальних архівів, зберігання та використання нотаріальних документів, які в них знаходяться. Через це з'явилася загроза втрати і псування частини архівних документів, що є прямим порушенням прав та законних інтересів громадян України, тому автором обґрунтовано необхідність створення електронного нотаріального архіву.

Встановлено, що перспектива інформатизації архівної справи полягає у різноманітності використання інформаційних технологій у діяльності державних нотаріальних архівів та в поступовому проникненні їх в усі напрямки архівних робіт, а саме: комплектування архіву та експертиза цінності документів; створення і ведення інформаційно-пошукових архівних довідників по всіх документах архіву з метою прискорення процесів пошуку інформації; комплектування, збереження і пошук документів на машиночитних носіях,

створюваних в установі або в установах-джерелах комплектування; облік документів архіву та контроль за забезпеченням збереженості документів; інформаційно-довідкова робота, контроль за виконанням запитів, що надходять в архів від різних установ, дослідників та громадян тощо.

Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності державних нотаріальних архівах надають принципово нові й недоступні раніше можливості, що дозволять підняти нотаріат на більш високий щабель розвитку і забезпечити йому гідне місце серед інших правових інститутів держави.

Розділ 3 «Шляхи удосконалення організаційно-правового забезпечення діяльності державних нотаріальних контор та архівів» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1. *«Зарубіжний досвід організації та правового регулювання діяльності органів нотаріату»* розглянуто підходи організації і правого регулювання діяльності органів нотаріату в зарубіжних країнах з метою виявлення позитивного досвіду, який може бути запроваджений в Україні. Зокрема, проаналізовано організаційно-правові засади діяльності органів нотаріату в країнах пострадянського простору (Російської Федерації, Республіки Казахстан, Республіки Узбекистан), країнах Західної Європи (Франції, Австрії, Німеччини, Великобританії), Східної та Південно-Східної Азії (Японії, Китайської Народної Республіки) та Сполучених Штатів Америки.

Зауважено, що світова наука виділяє два основних типи організації нотаріату: нотаріат латинського (вільного) типу, який у свою чергу поділяється ще на три види – німецький, французький та змішаний; нотаріат країн загального права (англосаксонський, в рамках якого можна виділити англійську та американську модель). В загальному вигляді їх відмінності один від одного полягають у різному поєднанні публічно-правових і приватноправових засад в організації діяльності нотаріату. Належність нотаріату тієї чи іншої держави до певного його типу визначають багато характеристик, принципів, на яких побудований нотаріат, у тому числі специфіку взаємодії нотаріату та правоохоронних, судових органів.

На підставі аналізу організації і правового регулювання нотаріальної діяльності країн колишнього СРСР, таких як Російська Федерація і Республіка Казахстан, зроблено висновок, що до сьогодні там існують державні і приватні нотаріуси, проте вони прагнуть запровадження єдиного нотаріату. Зовсім інший напрям розвитку отримав нотаріат Республіки Узбекистану, де в 2010 році було скасовано приватний нотаріат, віддавши перевагу державному.

Визначаючи основні пріоритети подальшого розвитку державного нотаріату в Україні, проаналізовано також досвід таких країн як Франція, Австрія, Німеччина, Сполучені Штати Америки та Великобританія. В Німеччині не всі нотаріуси є представниками вільної професії, частина нотаріусів є державними службовцями (державні нотаріуси). Нотаріуси в Англії та Уельсі є державними посадовими особами. Правова система США взагалі не

готує нотаріусів як представників окремої професії. Традиційні і органічні для правової системи США «notary public» (публічні нотаріуси) – це по суті просто свідки, які користуються довірою.

Абсолютно нове дослідницьке поле для вітчизняної науки про нотаріат являє собою нотаріат в державах Східної і Південно-Східної Азії (Японії, Китайської Народної Республіки тощо), де представлені всі існуючі нині типи нотаріату. Розглядаючи організацію нотаріату в азіатських країнах, можна відзначити творчий підхід до правового регулювання нотаріату, який демонструють законодавці в цій сфері. Кожен з розглянутих нотаріатів по-своєму оригінальний, відсутній механічний перенос чужого досвіду на свою національну основу. Сила вікових традицій перешкоджає «клонуванню» права, а «імпортовані» ідеї та правові інститути змішуються з місцевими.

Зазначено, що визначаючи шляхи розвитку будь-якого правового інституту, в першу чергу, держава повинна враховувати інтереси та потреби своїх громадян, опікуватися ними. А досвід зарубіжних країн щодо організації діяльності та правового регулювання нотаріату показав, що на якісне обслуговування фізичних та юридичних осіб нотаріальними послугами впливає не статус нотаріуса (державний чи приватний).

У підрозділі 3.2. *«Основні напрями удосконалення організаційно-правового регулювання діяльності державних нотаріальних контор та архівів в Україні»* на основі аналізу чинного законодавства та узагальнення практичного та наукового досвіду сформульовано конкретні пропозиції і рекомендації, спрямовані на вдосконалення правових та організаційних засад діяльності державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів.

До проблем та прогалин (теоретичних, правових та організаційних) у діяльності державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів, які потребують якнайшвидшого усунення, віднесені: відсутність ефективного законодавства про нотаріат та наявність великої кількості підзаконних нормативних актів, що дублюють один одного та суперечать один одному; низьке використання інформаційно-комунікаційних технологій в діяльності державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів; ефективність підготовки працівників державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів; невирішеність питання щодо пенсійного забезпечення працівників державної нотаріальної контори та державного нотаріального архіву, а саме – державних нотаріусів; відсутність законодавчого закріплення адміністративної відповідальності за працівниками державних нотаріальних контор та нотаріальних архівів (завідувачами, заступниками завідувачів, державними нотаріусами). По кожній із зазначених вище проблем запропоновано конкретні шляхи їх вирішення та запропоновано зміни і доповнення до нормативно-правових актів із зазначених питань.

Викладено положення щодо реформування нотаріального законодавства шляхом його кодифікації. Адже тоді норми, які регулюють діяльність нотаріату, будуть зібрані в одному нормативно-правовому акті, а не

розпорошені у великій кількості підзаконних актів, не будуть дублювати один одного і суперечити один одному. Новий законодавчий акт повинен створити якісну нормативну основу для максимально ефективного функціонування органів нотаріату в нашій країні для досягнення спільної мети.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення дослідницької роботи та запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо розробки пропозицій, спрямованих на вдосконалення правових та організаційних засад діяльності державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів. Отримані результати дослідження можуть бути сформульовані у вигляді низки підсумкових узагальнень, які конкретизовані у таких висновках:

1. На основі дослідження нормативно-правових актів та відповідної літератури з метою здійснення узагальненої характеристики історико-правового аналізу становлення і розвитку державного нотаріату та його органів, критичного осмислення минулого досвіду, впровадження в практичну їх діяльність найбільш раціональних напрацювань, а також визначення ступеня впливу соціальних, економічних, політичних факторів, виділено п'ять етапів, що мали свої особливості в розвитку правових та організаційних засад діяльності державних нотаріальних контор та архівів.

2. З'ясовано особливості діяльності державних нотаріальних контор та архівів, а саме: встановлено, що ця діяльність має публічно-правовий характер, оскільки пов'язана з вчиненням нотаріальної діяльності, яка здійснюється від імені держави із забезпеченням прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб; фінансується з державного бюджету; підконтрольна відповідним органам державної влади.

3. В Україні наявні дві основні форми здійснення нотаріальної діяльності – державна і приватна. Встановлено, що суб'єктами державної нотаріальної діяльності є державна нотаріальна контора та державний нотаріальний архів, у яких працюють державні нотаріуси. Самі ж державні нотаріуси не являються самостійними суб'єктами державної нотаріальної діяльності, оскільки:

– початком їхньої нотаріальної діяльності є призначення на посаду державного нотаріуса державної нотаріальної контори чи державного нотаріального архіву, а не отримання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, звільнення з посади є моментом припинення його нотаріальної діяльності;

– державний нотаріус є посадовою особою органів державного нотаріату (державної нотаріальної контори чи державного нотаріального архіву);

– державний нотаріус підконтрольний управлінню юстиції (державному органу) і не несе самостійної відповідальності за результати здійснюваної ним нотаріальної діяльності.

4. Правова основа функціонування державних нотаріальних контор та архівів являє собою сукупність взаємозалежних, внутрішньо узгоджених основних нормативно-правових актів, що містять юридичні принципи та норми, які спрямовані на правове регулювання їх діяльності. Основним її призначенням є нормативна регламентація організації та забезпечення ефективної діяльності державних нотаріальних контор та архівів.

5. Організаційні аспекти діяльності державних нотаріальних контор та архівів пов'язані із суто організаційною роботою, яка не потребує чіткого юридичного оформлення та не пов'язана із здійсненням юридично значущих дій, що спричиняють правові наслідки. Однак це не означає, що організаційні заходи аж ніяк не регулюються правом. Вони є підзаконними, здійснюється в рамках чинного законодавства і у межах компетенції того чи іншого органу. Ефективність та якість діяльності державних нотаріальних контор та архівів залежить від комплексного та науково-обґрунтованого використання організаційно-правових аспектів.

6. Обґрунтовано, що на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства в Україні використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в діяльності державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів є необхідною умовою забезпечення відповідності нотаріального захисту конституційних прав громадян і юридичних осіб потребам держави та суспільства. Основною метою формування єдиного інформаційного простору в державних нотаріальних органах України є створення сучасної форми організації їх діяльності, при цьому ця мета нерозривно пов'язана із загальними цілями інституту нотаріату, такими як: поліпшення якості нотаріального обслуговування населення; збільшення кількості вчинених нотаріальних дій; підвищення ефективності роботи нотаріусів; забезпечення єдності нотаріальної практики тощо.

7. Зарубіжні досягнення в побудові системи органів нотаріату та результатах її функціонування не варто сприймати як готовий аналог для прямого запозичення. В той же час досвід зарубіжних країн може стати певним критерієм сучасного становлення та майбутнього удосконалення організації діяльності органів державного нотаріату в Україні.

8. Запропоновано ряд пропозицій та рекомендацій щодо вирішення проблем та прогалин у діяльності державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів:

– необхідно кардинально реформувати законодавство про нотаріат шляхом прийняття Закону України «Про нотаріат та організацію нотаріальної діяльності в Україні», як це передбачає Концепція реформування органів нотаріату України, або Нотаріального кодексу України, до якого схиляється більшість вченої спільноти. Новий консолідований акт повинен охопити всі важливі аспекти організації та діяльності державних нотаріальних контор та архівів в Україні;

– модернізувати державні нотаріальні контори і державні нотаріальні архіви у сфері інформаційних технологій;

– доповнити Закон України «Про нотаріат» статтею «Атестація працівників державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів», яку викласти в такій редакції: «Працівники державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів кожні 5 років повинні проходити атестацію з метою визначення рівня їхньої професійної підготовки, оцінки трудової діяльності, можливості подальшого використання спеціаліста, підвищення кваліфікації. Організація проведення атестації працівників державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів покладається на Міністерство юстиції України, Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі»;

– законодавчо закріпити адміністративну відповідальність за працівниками державних нотаріальних контор та нотаріальних архівів (завідувачами, заступниками завідувачів, державними нотаріусами);

– віднести посади завідувача, заступника завідувача та державного нотаріуса державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів до категорій посад державних службовців та внести відповідні зміни до Закону України «Про державну службу».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кінаш У. Я. Організаційно-правові аспекти діяльності органів державного нотаріату України / У. Я. Кінаш // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – Ужгород, 2013. – № 21. – С. 156 – 158.

2. Кінаш У. Я. Компетенція державних нотаріальних контор та нотаріальних архівів: поняття та види / У. Я. Кінаш // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – Ірпінь, 2013. – № 2 (61). – С. 51 – 56.

3. Кінаш У. Институт государственного нотариата Украины: историко-правовой аспект / У. Кінаш // Международный научно-практический правовой журнал «Legea și viața». – Молдова. – Кишинев, 2014. – № 3(267). – С. 68 – 72.

4. Кінаш У. Я. Суб'єкти державної нотаріальної діяльності / У. Я. Кінаш // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – Херсон, 2014. – № 5. – С. 188 – 192.

5. Кінаш У. Я. Інформатизація як напрям розвитку державних нотаріальних архівів: переваги та недоліки / У. Я. Кінаш // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – Ужгород, 2015. – № 30. – С. 36 – 39.

6. Кінаш У. Я. Адміністративно-правове регулювання діяльності державних нотаріальних контор та архівів в Україні, шляхи його вдосконалення / У. Я. Кінаш // Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 1–2 лютого 2013 р. – Одеса, 2013. – С. 44 – 46.

7. Кінаш У. Я. Правовий статус державних нотаріальних контор / У. Я. Кінаш // Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 25–26 січня 2013 р. – Запоріжжя, 2013. – С. 46 – 47.

8. Кінаш У. Я. Правові основи здійснення контролю за діяльністю державних нотаріальних контор та нотаріальних архівів / У. Я. Кінаш // Актуальні питання розвитку державності та правотворчої діяльності в Україні : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 02–03 лютого 2013 р. – Харків, 2013. – С. 53 – 55.

9. Кінаш У. Я. Правова основа діяльності державних нотаріальних контор та нотаріальних архівів / У. Я. Кінаш // Роль права та закону в громадянському суспільстві : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 8–9 лютого 2013 р. – Київ, 2013. – С. 96 – 98.

10. Кінаш У. Я. Актуальні проблеми державного нотаріату в Україні / У. Я. Кінаш // Актуальні проблеми реформування системи законодавства України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 22–23 лютого 2013 р. – Запоріжжя, 2013. – С. 36 – 37.

АНОТАЦІЯ

Кінаш У. Я. Правові та організаційні засади діяльності державних нотаріальних контор та архівів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний університет державної податкової служби України. – Ірпінь, 2016.

Дисертація є комплексним дослідженням організаційно-правових засад діяльності державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів. Досліджуються особливості становлення та розвитку інституту державного нотаріату та його органів (державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів). Аналізується зарубіжний досвід організації і правового регулювання діяльності органів нотаріату. Характеризується сучасний стан організації діяльності органів державного нотаріату. Досліджуються особливості правового регулювання діяльності цих органів. Аналізується правовий статус державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів, зокрема їхні завдання, функції, права, обов'язки, відповідальність, а також їх працівників (державних нотаріусів). Характеризується механізм

контролю та нагляду за діяльністю державних нотаріальних контор та архівів. Приділяється особлива увага щодо необхідності застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в діяльності державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів. Сформульовано теоретичні висновки та практичні пропозиції щодо внесення конкретних змін і доповнень до нормативно-правових актів із досліджуваних питань.

***Ключові слова:** органи державного нотаріату, державна нотаріальна контора, державний нотаріальний архів, державна нотаріальна діяльність, суб'єкт, організація, інформаційно-комунікаційні технології, правова основа, правовий статус, державний нотаріус.*

АННОТАЦІЯ

Кинаш У. Я. Правовые и организационные основы деятельности государственных нотариальных контор и архивов. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Национальный университет государственной налоговой службы Украины. – Ирпень, 2016.

Диссертация является комплексным исследованием организационно-правовых основ деятельности государственных нотариальных контор и архивов. В диссертации содержится ряд теоретических положений и практических рекомендаций, сформулированных в результате комплексного анализа правовых и организационных основ деятельности государственных нотариальных контор и архивов в Украине.

В работе осуществлен исторический экскурс в вопросе становления и развития государственного нотариата и его органов (государственных нотариальных контор и архивов), определены основные этапы, заложившие основу для дальнейшего развития государственной нотариальной деятельности, а их соответствующие наработки отразились на современном состоянии нормативного регулирования статуса, функций и других аспектов деятельности государственных нотариальных контор и архивов.

Деятельность государственных нотариальных контор и архивов определена как публично-правовая деятельность, направленная на обеспечение (юридическое оформление) существующих субъективных прав и законных интересов физических и юридических лиц, а также выполнение других задач поставленных перед этими органами, и оплачивается за счет государственного бюджета.

Рассмотрены подходы организации и правового регулирования деятельности органов нотариата в зарубежных странах с целью выявления положительного опыта, который может быть введен в Украине. В частности, проанализированы организационно-правовые основы деятельности органов нотариата в странах постсоветского пространства (Российской Федерации,

Республики Казахстан, Республики Узбекистан), странах Западной Европы (Франции, Австрии, Германии, Великобритании), Восточной и Юго-Восточной Азии (Японии, Китайской Народной Республики) и Соединенных Штатов Америки.

Характеризуется современное состояние организации деятельности государственных нотариальных контор и архивов. Исследуются особенности правового регулирования деятельности этих органов. Анализируется правовой статус государственных нотариальных контор и государственных нотариальных архивов, в частности их задачи, функции, права, обязанности, ответственность, а также их работников (государственных нотариусов). Характеризуется механизм контроля и надзора за деятельностью государственных нотариальных контор и архивов.

Особое внимание уделяется необходимости применения современных информационно-коммуникационных технологий в деятельности государственных нотариальных контор и государственных нотариальных архивов, а также созданию электронного нотариального архива, который предоставит принципиально новые и недоступные ранее возможности, что позволит поднять нотариальный архив на более высокую ступень развития.

Сформулирован ряд конкретных предложений и рекомендаций, направленных на усовершенствование теоретико-правовых основ и практической деятельности государственных нотариальных контор и архивов.

***Ключевые слова:** органы государственного нотариата, государственная нотариальная контора, государственный нотариальный архив, государственная нотариальная деятельность, субъект, организация, информационно-коммуникационные технологии, правовая основа, правовой статус, государственный нотариус.*

ANNOTATION

Kinash U. Ya. The legal and organizational principles of practice of state notaries and archives. – Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of legal sciences in specialty 12.00.07 – administrative law and process; finance law; information law. – National State Tax Service University of Ukraine. – Irpin, 2016.

The dissertation is a comprehensive study of organizational and legal principles of practice of state notaries and notary archives. Features of formation and development of institute of state notaries and its bodies (state notaries and notary public archives) are studied. The international experience of the organization and regulation of practice of notaries is analyzed. The contemporary state of organization of state notary institutions is characterized. Features of legal regulation of these institutions are studied. The legal status of state notary institutions and notary state archives, including their objectives, functions, rights, obligations, responsibilities, and their employees (state notaries) are analyzed. Mechanism of control and

supervision of state notaries and archives are characterized. The special focus was kept on the necessity to use modern information and communication technologies (ICT) in the practice of state notaries and state notary archives. Theoretical conclusions and practical suggestions for specific changes and amendments to regulations on studied issues are formulated.

Key words: *state notary institutions, state notaries, state notary archives, state notary practice, subject, organization, information and communication technologies (ICT), legal principles, legal status, state notary.*